

ВІДГУК

офіційного опонента Демиденка Володимира Олексійовича на дисертаційну роботу Медяник Інни Сергіївни «Механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України: теоретико-правова характеристика», подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Варто наголосити на виключній вагомості різнопланового науково-теоретичного дослідження проблематики реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Адже нині, коли завершується третій рік війни, коли Україна, на жаль, втрачає території, а найголовніше – людей, коли наші партнери у боротьбі з авторитарними режимами демонструють розгубленість та невпевненість, відсутність єдності, плановості та рішучості, здається на перший погляд питання реінтеграції тимчасово окупованих територій України є не на часі.

Але насправді це не так. Головне на сьогодні зберегти тріаду. А саме: а) збереження Української держави на політичній мапі; б) збереження Збройних Сил України та їх технологічний перманентний прогрес (безпековий аспект); та вирішальне – в) збереження Українського народу (демографічний аспект). І це вже перемога України над ворогом.

Адже скільки б не було окуповано територій, вони всі будуть беззаперечно деокуповані за умови досягнення наведених вище трьох елементів та найпевніше за сценарієм деокупації держав Балтії від радянського ярма.

Водночас, вкрай важливо розробити та поетапно втілювати чіткий механізм деокупації та перспективної реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Вказаний механізм реінтеграції деокупованих територій має включати перш за все: а) міжнародний компонент; б) політико-правовий компонент; в) безпековий компонент; г) соціально-економічний компонент; д) гуманітарний

компонент; е) медійний компонент; є) духовно-культурний компонент. Розкриття та деталізація цих складових механізму реінтеграції деокупованих територій становить окреме надважливе завдання.

Саме на розробку теоретико-правової основи механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України і спрямоване це дисертаційне дослідження. З огляду на наведене, жодного сумніву щодо актуальності роботи немає.

Адже формування ефективного механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України в умовах розвитку нашої держави як демократичної та правової, становлення громадянського суспільства неможливе без наукового аналізу процесів, що відбуваються у всіх сферах суспільного життя. Важливість зазначеної проблематики з позицій науки пояснюється тим, що воно є ключовим для українського державотворення.

У межах цього дослідження вказане завдання передбачено вирішити через такі напрями, які мають як теоретичний, так і прикладний характер: визначити поняття та розкрити методологію дослідження механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України; розкрити зарубіжний досвід реінтеграції тимчасово окупованих територій та напрями його імплементації в Україні; розкрити поняття, ознаки, структуру, функції механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України та його нормативно-правову основу; сформулювати визначення поняття "безпекове середовище"; розкрити основні напрями формування безпекового середовища та забезпечення прав людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях; визначити поняття, ознаки механізму відновлення роботи органів публічної влади й принципи їх діяльності; розкрити основні напрями відновлення роботи органів публічної влади на деокупованих територіях України; проаналізувати організаційне, правове та інституційне забезпечення відновлення та розвитку деокупованих територіальних громад.

Отже, дослідження механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України набуває особливого значення й актуальності. Все це й зумовлює

важливість та своєчасність проведеного Медяник І.С. дослідження.

Робота виконана відповідно до Стратегії діяльності Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України на 2024-2026 роки, затвердженої Наказом Міністерства з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України від 26 квітня 2024 р. № 126, Національної стратегії у сфері прав людини (§ 22. Забезпечення та захист прав осіб, які проживають на тимчасово окупованій території України), затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 119/2021, Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1100-р., Стратегії деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, затвердженої Указом Президента України від 24 березня 2021 р. № 117/2021, Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021-2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів НАПрН України від 26 березня 2021 р. № 12-21 (пріоритетним напрямом подальших правових досліджень визначено «Конституційно-правове регулювання механізму реалізації публічної влади в Україні»); загальноуніверситетської теми наукових досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ «Теоретико-методологічні та прикладні проблеми державотворення та правотворення в Україні» (затверджена 05 грудня 2018 р., реєстраційний номер 0118U100436).

Зміст дисертації в цілому характеризується досить високим теоретичним і науково-методологічним рівнем вирішення поставлених завдань. За допомогою проведеної систематизації та класифікації, а також з урахуванням зарубіжного досвіду авторці вдалося досить аргументовано висловити свої думки щодо особливостей механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України, окреслити проблеми його правового забезпечення та запропонувати шляхи вирішення окремих з них.

Позиції, які формулює та відстоює авторка дисертаційного дослідження ґрунтуються на останніх досягненнях правової науки. Варто зауважити, що наукові положення дисертаційної роботи об'єктивно відображають реальний стан

правового регулювання механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Основні наукові положення, висновки і рекомендації, викладені у дисертації, є теоретично обґрунтованими, що забезпечується застосуванням раціональної сукупності сучасних загальнонаукових та спеціальних методів і прийомів наукового пізнання, а саме: синергетичного, системного, системно-структурного, антропологічного, герменевтичного, компаративістського, формально-юридичного та ін. Перелічені методи використано у взаємозв'язку та взаємозалежності, що дозволило сформувати цілісну методологічну базу, а також забезпечило повноту й об'єктивність зроблених висновків.

Вдалий вибір методів дослідження, аналіз і синтез наукової літератури, нормативно-правових актів та узагальнення отриманої інформації з метою дослідження, яке полягало в отриманні наукових результатів щодо механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України дозволили в переважній більшості успішно розв'язати визначені завдання.

Дисертація є одним із перших у вітчизняній правничій науці комплексним загальнотеоретичним дослідженням, в якому на підставі аналізу зарубіжного досвіду, правової доктрини, національного законодавства та міжнародно-правових стандартів прав людини розкрито зміст, структуру та особливості механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Авторці вдалося обґрунтувати низку нових теоретичних положень, напрацювати практичні рекомендації і пропозиції з питань, що предметом уваги і запропонувати авторський погляд на механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Новизною відзначається вироблене авторкою поняття механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Його запропоновано вважати комплексною, міжгалузевою, складною системою взаємопов'язаних нормативно-правових, інституційних та процедурно-функціональних елементів, що спрямована на досягнення інтегрованості (політичної, економічної, соціальної, інформаційної та ін.) деокупованих територій в складі Української держави.

Пропонуються наступні ознаки механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій: є системним утворенням, що складається з низки елементів; має конкретну кінцеву мету, завдання, функції; характеризується правовою регламентованістю, єдністю складових та упорядкованістю; має комплексний, міжгалузевий, публічно-правовий характер, включає в себе політичні, правові, соціальні, економічні та інші засоби; передбачає послідовні стадії юридичної діяльності уповноважених суб'єктів; має регламентовані внутрішні та зовнішні зв'язки між складовими, застосовує різноманітні методи, засоби і способи функціонування; йому притаманна стабільність та динамічність, безперервний процес трансформації; темпоральні рамки дії механізму можливо окреслити початковим та кінцевим моментом; базується на засадничих, фундаментальних ідеях та цінностях – принципах; забезпечується загальними і спеціальними (юридичними) гарантіями.

Відзначаються науковою новизною висновки про те, що інституційна складова механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України визначається як система суб'єктів (інституцій), що в єдності реалізують мету та завдання функціонування досліджуваного механізму. До заходів реінтеграції деокупованої території може бути залучена різна кількість інституцій залежно від характеру і наслідків окупації, її тривалості тощо. До інституційної системи механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України входять органи загальної та спеціальної компетенції. Утворена низка спеціальних інституцій, відповідальних за реінтеграцію тимчасово окупованих територій, але їх повноваження частково не узгоджені та не конкретизовані. Суб'єктів механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України класифіковано за такими критеріями: за характером компетенції; за галуззю права; за сферами діяльності; за типом зв'язків з державою; за підставами участі у процесі реінтеграції; за часом функціонування: постійно діючі інституції, тимчасові інституції; за формами реалізації діяльності; за територією функціонування та розкрито їх види.

Важливе практичне значення мають положення про забезпечення

безпекового середовища на деокупованих територіях. Так, авторка визначає безпекове середовище як сукупність динамічних суспільних відносин, що виникають, існують і трансформуються в сприятливі або небезпечні (потенційні та реальні) для громадянина, суспільства та держави явища (загрози), сформовані під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Основними напрямками забезпечення безпекового середовища на тимчасово окупованих територіях є перманентний політичний тиск на агресора та створення міжнародної коаліції на підтримку деокупації; налагодження комунікації між органами публічної влади та інститутами громадянського суспільства; створення уніфікованої Стратегії реінтеграції усіх тимчасово окупованих територій; широка інформаційна кампанія про механізм евакуації з тимчасово окупованих територій; звільнення всіх незаконно затриманих громадян росією; удосконалення процедури екстериторіальної реєстрації речових прав на нерухоме майно, розташоване на тимчасово окупованих територіях; отримання безоплатної правничої допомоги; розвиток об'єднаних розвідувальних спроможностей сил оборони для отримання достовірної та повної інформації про стан забезпечення прав людини і громадянина на тимчасово окупованих територіях та порушень цих прав з метою своєчасного ухвалення рішень щодо відповідальності винних осіб у повоєнний період тощо.

Інтерес представляє здійснений авторкою аналіз нормативно-правових актів, що закріплюють правові засади механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України, які поділено на три умовні групи: 1) нормативно-правові акти, що встановлюють правовий статус тимчасово окупованих територій України; 2) нормативно-правові акти, що визначають політику та регулюють процес реінтеграції тимчасово окупованих територій України; 3) нормативно-правові акти, що встановлюють правовий статус суб'єктів механізму, які проводять реінтеграцію. Національна правова рамка є ключовою у регулюванні реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Політику реінтеграції тимчасово окупованих територій України та її процесуальні аспекти визначають переважно підзаконні нормативно-правові акти. Є слушною позиція здобувачки щодо

необхідності прийняття єдиного систематизованого закону у сфері реінтеграції тимчасово окупованих територій України, а також ухвалення Національної стратегії реінтеграції деокупованих територій України та Стратегії інформаційної політики щодо деокупованих територій України.

Загалом наукова новизна визначається сучасною постановкою проблеми, дослідженням нових ідей та тенденцій в аспекті теми дисертації. У роботі дістали подальший розвиток раніше проаналізовані положення, а також сформульовані нові наукові тези й висновки, запропоновані авторкою особисто та подані нею до захисту.

Ознайомлення з дисертацією дає підстави для висновку про те, що авторкою в повній мірі вирішено зазначені вище завдання та досягнута мета дослідження та вперше у вітчизняній доктрині здійснено комплексне теоретико-правове обґрунтування механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Обсяг дисертаційної роботи відповідає встановленим вимогам. Сформульовані в дисертації наукові положення та висновки є загалом обґрунтованими і достовірними. Авторкою для обґрунтування власних висновків і пропозицій використано достатню кількість джерел, що свідчить про глибину наукового пошуку і забезпечує комплексний розгляд поставлених завдань.

Усі основні наукові ідеї, положення та висновки дисертації повною мірою є апробованими, доступними широкому науковому загалу. Результати наукового пошуку знайшли відображення в чотирьох наукових статтях, опублікованих у фахових виданнях, а також у тезах семи доповідей і наукових повідомлень, оприлюднених на наукових конференціях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості їх використання: у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України; в освітньому процесі – при викладанні таких навчальних дисциплін, як "Теорія держави та права", "Конституційне право", "Міжнародний захист прав людини", "Практика Європейського суду з прав людини", "Застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод" та ін., а також при підготовці

навчальних посібників, підручників, розробці робочих програм навчальних дисциплін та методичних рекомендацій з цих дисциплін; у сфері правотворчості – у діяльності суб'єктів правотворчості як теоретичне підґрунтя для вдосконалення чинного законодавства у сфері механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України; у сфері правозастосування – у діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування під час реалізації своїх повноважень у сфері реінтеграції тимчасово окупованих територій України (акт впровадження у діяльність Дніпропетровського окружного адміністративного суду від 14 жовтня 2024 р., Дніпропетровської обласної ради від 24 жовтня 2024 р.).

Водночас, як і при дослідженні будь-якої складної і нової проблематики, в зазначеному дисертаційному дослідженні містяться положення, які потребують уточнення і можуть стати підґрунтям наукової дискусії та напрямками подальшої розробки даної проблеми. До таких доцільно віднести:

1. У цілому архітектоніка дисертаційного дослідження є системною, послідовною та досить логічною. Разом з тим, найменування окремих розділів та підрозділів є доволі дискусійним елементом цієї роботи. Наприклад, розділ 2 носить назву «Механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України та його структура», що практично співпадає з назвою самої дисертації – «Механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України: теоретико-правова характеристика». З огляду на найменування підрозділів другого розділу та фактичного змісту цієї частини роботи можливо краще було б його іменувати, наприклад, як «Юридична природа механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України». Адже в ньому розглядається поняття, ознаки, структура, функції механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України, нормативно-правові та інституційні засади механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Та й метою дослідження є комплексна теоретико-правова характеристика механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України.

Також, до певної міри, є спірним найменування підрозділу 3.2. "Теоретико-прикладні аспекти відновлення роботи органів публічної влади та правосуддя на

деокупованих територіях України". Адже відповідно до ч.1 ст. 124 Конституції України – "Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди". Останні є одним із видів органів публічної влади та належать до органів державної влади. Тому є дискусійним в найменуванні підрозділу, присвяченому відновленню роботи органів публічної влади на деокупованих територіях України, виокремлювати із системи публічної влади правосуддя. Позаяк суди, які здійснюють правосуддя, вже належать до органів публічної влади.

2. У вступі роботи в рубриці "Обґрунтування вибору теми дослідження" зауважено, що "нормативною основою дисертації є чинне національне законодавство України, міжнародні договори, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України". З огляду на таке формулювання виникає питання – чому нормативна основа, а не нормативно-правова? Адже п. 5 завдань, які переслідує це дисертаційне дослідження вказано саме "проаналізувати нормативно-правову основу механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України". Водночас чому нормативно-правова основа не включає практику ЄСПЛ?

3. Окремі завдання дисертаційного дослідження до певної міри дублюються. Наприклад, п.2 "сформулювати визначення поняття та розкрити методологію дослідження механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України" та п. 4 "розкрити поняття, ознаки, структуру та функції механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України".

4. Окремі положення наукової новизни є внутрішньо суперечливими. Зокрема, в роботі визначено поняття "механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України" як комплексна, міжгалузєва, складна система взаємопов'язаних нормативно-правових, інституційних та процедурно-функціональних елементів. Разом з тим, в цьому ж абзаці наукової новизни нижче розкривається структура механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій, до якої віднесено нормативно-правову, інституційну але вже не процедурно-функціонально складову, а організаційно-функціональну. То процедурно-

функціональний чи організаційно-функціональний елемент входить до механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України?

5. Деякі положення наукової новизни є, в певній мірі, не послідовними. Зокрема, це стосується узагальнення наукової новизни про те, що реінтеграція тимчасово окупованих територій включає територіальний контекст (повернення територій) та індивідуальний контекст (повернення людей). Ймовірно категорія "індивідуальний" не самим кращим чином підходить в наведеному випадку. Адже вона застосовується не до індивіда, а до групи людей (як зауважує здобувачка). Обґрунтованість такого підходу також підтверджується і подальшим розкриттям цього пункту наукової новизни, де здобувачка вже оперує соціально-гуманітарним інструментарієм або гуманітарним компонентом. З огляду на наведене, напевно – не індивідуальний контекст, а соціально-гуманітарний контекст.

6. В науковій новизні розкривається зміст поняття безпекового середовища як сукупність динамічних суспільних відносин, що виникають, існують і трансформуються в сприятливі або небезпечні (потенційні та реальні) для громадянина, суспільства та держави явища (загрози), сформовані під впливом внутрішніх та зовнішніх чинників. Власне, як в цьому пункті наукової новизни, так і загалом в дисертаційному дослідженні, здобувачка акцентує увагу, що безпекове середовище є вагомим не для людини, а для громадянина. Це потребує пояснення.

Водночас висловлені питання в більшій мірі є переважно дискусійними та не створюють суттєвого впливу на високий рівень виконаної дисертаційної роботи. Теоретичні результати й наукові положення, які містяться в даній дисертації характеризуються єдністю змісту і свідчать про особистий вклад дисертантки в юридичну науку.

Крім того, висловлені зауваження не ставлять під сумнів значимість роботи, достовірність її висновків, наукову новизну та вагомість одержаних результатів з урахуванням фундаментальності проблематики.

Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам.

Дисертація Медяник І.С. є самостійною науковою працею у якій на підставі аналізу зарубіжного досвіду, правової доктрини, національного законодавства та міжнародно-правових стандартів комплексно розкрито зміст, структуру та особливості механізму реінтеграції тимчасово окупованих територій України. Ступінь наукової новизни й аргументованість, викладені висновки і пропозиції, що мають теоретичне і практичне значення, дозволяють стверджувати, що це завершене дослідження, відповідає спеціальності 081 – Право. За структурою й оформленням дисертація відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. Дослідження на тему «Механізм реінтеграції тимчасово окупованих територій України: теоретико-правова характеристика» підготовлено на належному теоретико-методологічному рівні, відповідає Постанові Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. «Про затвердження Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», а його авторка Медяник Інна Сергіївна за результатами захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри конституційного права та прав людини
Національної академії внутрішніх справ

Володимир ДЕМИДЕНКО

